

Justiitsministri määruse „Kohtuekspertiisi infosüsteemi põhimäärus“ eelnou seletuskiri

1. Sissejuhatus

Määrus kehtestatakse kohtuekspertiisiseaduse § 16 lõigete 2 ja 8 alusel.

Kohtuekspertiisiseaduse¹ (KES) uue tervikteksti jõustumine 01.09.2023 tingis vajaduse kehtestada ka uus kohtuekspertiisi infosüsteemi põhimäärus. Senine põhimäärus oli kehtestatud kuni 31.08.2023 kehtinud kohtuekspertiisiseaduse² alusel justiitsministri 14.10.2015 antud määrusega nr 38³ „Kohtuekspertiisi infosüsteemi põhimäärus“. Uus määrus lähtub suures osas senisest määrusest, kuid võtab arvesse uue KES-iga tehtud muudatused.

Määruse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Anne Kruusement (53321991, anne.kruusement@just.ee). Eelnõu ja seletuskirja on keeleliselt toimetanud õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse keeleteimetaja Aili Sandre (aili.sandre@just.ee).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Kohtuekspertiisi infosüsteem (edaspidi *infosüsteem* või KEIS) on Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi (EKEI) tööriist ekspertiiside ja uuringute tegemiseks ning nende üle arvestuse pidamiseks. KEIS võimaldab töödelda andmeid kogu protsessi vältel alates ekspertiisi taotlemisest kuni ekspertiisiakti väljastamiseni.

Ekspertiise määratakse mitmesugustes menetlustes, kuid kõige enam kriminaalmenetlustes, kus ekspertiisi määraja on tavaliselt menetlusasutus (näiteks Politsei- ja Piirivalveamet) või prokuratuur, mõnikord ka kohus. Ekspertiisimäärus tehakse kriminaalasjades kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) sätete alusel ning seda selles eelnõus ei reguleerita. Määrus saadetakse reeglina EKEI-sse e-toimiku infosüsteemi⁴ kaudu digitaalsete andmete ja faili kujul. Samamoodi edastatakse menetlejale valminud ekspertiisiakt. Koos ekspertiisimäärusega liiguvad ka ekspertiisimaterjalid, asitõendid ja võrdlusmaterjalid, mis võivad olla näiteks esemed, pulber, vedelik, aga ka sündmuskoht või video sellest vms. Esemeid ei saa sisestada infosüsteemi, kuid andmed nende kohta kantakse sinna ja esemed märgistatakse selliselt, et neid saab seostada digitaalsete andmetega.

Põhimäärus reguleerib nii dokumentide kui ka esemete, samuti isikute andmete kandmist infosüsteemi, andmete väljastamist, säilitamist, kustutamist, hävitamist jne. Kuigi muud isikud peale EKEI töötajate ei saa andmeid registrisse kanda ega neid väljastada, on oluline sätestada läbipaistev kord ka neile, kelle andmetega on tegemist, kui need on isikuandmed.

Kuna KES lubab EKEI-l teha eraisikutele tasulisi ekspertiise ning nende andmed tuleb KES-i nõudel hoida eraldi, siis on määruses tasulised ekspertiisid eraldi reguleeritud.

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/103022023001>.

² <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023062>.

³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/116102015003>.

⁴ Vabariigi Valitsuse 03.07.2008 määrusega nr 111 kehtestatud „E-toimiku süsteemi asutamine ja e-toimiku süsteemi pidamise põhimäärus“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/109032018005>.

01.09.2023 jõustunud KES sätestas registrite ja võrdlusnäidiste kogude reguleerimise võimaluse. Siin ei ole mõeldud registreid, millel on oma põhimäärus (näiteks riikliku süüteomenetluse biomeetriaregister⁵, lühendatult RSBR), vaid seadusemuudatus andis EKEI-le võimaluse kanda infosüsteemi oma kollekttsioonid ja kogud (näiteks relvakogu, narkootiliste ainete näidiste kogu vms), ja seda täpsustatakse määrusega.

Määruses on kolm peatükki, kokku 21 paragrahvi.
Esimene peatükk on üldsätted.

Paragrahviga 1 asutatakse kohtuekspertiisi infosüsteem, mille ingliskeelne ametlik nimetus on *forensic examinations database*. Lühend KEIS on moodustatud infosüsteemi nimetuse esitähedest. Alus infosüsteemi asutamiseks tuleneb KES-i §-st 16, tegemist ei ole täiesti uue andmekogu loomisega, vaid sama nimega infosüsteem on olnud olemas ka kuni 31.08.2023 kehtinud kohtuekspertiisiseaduse alusel.

Paragrahvis 2 kirjeldatakse infosüsteemi ülesehitust. Infosüsteemi peetakse elektroonilisena, kuid seda ei ole vaja määrukses eraldi rõhutada. Avaliku teabe seaduse § 43¹ sätestab, et andmekogu on infosüsteem. Infosüsteem on defineeritud küberturvalisuse seaduses ja selle järgi kujutabki infosüsteem endast digitaalset andmetöötlust. Edaspidi on aga reguleeritud juhud, kui infosüsteemi kandmiseks esitatakse andmeid paberkandjal või muul füüsilisel kujul. Need andmed skaneeritakse või sisestatakse elektroonsesse infosüsteemi.

Infosüsteem koosneb kolmest andmestikust. Esiteks on põhiaandmestik, mis moodustub KES-i § 16 lõike 1 punktis 1 nimetatud tegevusteks vajalikest andmetest.

Teiseks on KES-i § 12 alusel tehtavate tasuliste ekspertiiside andmestik. Kuna viidatud § 12 lõike 5 kohaselt tuleb hoida tasulise ekspertiisi andmeid ja materjale eraldi teistest ekspertiisidest ja uuringutest, on see vaja ka infosüsteemi põhimääruses eraldi esile tõsta.

Kolmandaks on registrite ja võrdlusnäidiste kogude andmestik. KES-i § 10 lõikes 1 on nimetatud EKEI ühe ülesandena võrdlusnäidiste kogude ja registrite pidamine. EKEI-s peetakse mitut registrit ja kogu. Näiteks riikliku süüteomenetluse biomeetriaregister, mille õiguslik alus tuleb KES-i § 17 lõikest 9 ja § 23 lõikest 4 ning Vabariigi Valitsuse 06.10.2023 määrusega nr 87 kehtestatud „Riikliku süüteomenetluse biomeetriaregistri põhimäärusest“⁶ ning seda ei reguleerita kõnealuses eelnõus. Teise näitena võib tuua kogu, mis on moodustatud narkootiliste ja psühhotropsete ainete ning nende lähteainete seaduse⁷ § 7 lõike 3 alusel justiitsministri 30.04.2008 kehtestatud määrusega nr 18 „Narkootilise või psühhotropse aine või nende lähteaine säilitamise, õppeotstarbel kasutamiseks üleandmise ja hävitamise kord“.⁸ Selle määruse § 2 lõike 2 kohaselt võetakse kollekttsiooni kindel kogus narkootilist või psühhotropset ainet. Viidatud määrus ei täpsusta kollekttsiooni pidamise tingimusi. Selliste kollekttsioonide või kogude tarbeks ongi KES-is asjakohased sätted ning kuna KEIS on loodud kohtuekspertiisiga seotud andmete haldamiseks, siis on loogiline, et KEIS-i koondatakse info ka kollekttsioonide, kogude ja muu ekspertiisitegevuseks vajaliku kohta.

⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/103102023016>.

⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/103102023016>.

⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/103022023006>.

⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/108082014002>.

Paragrahviga 3 määratakse kindlaks infosüsteemi turvameetmed ja turbeaste. Infosüsteemis kaitstakse andmete käideldavust, terviklust ja konfidentsiaalsust ning kaitse tagamiseks rakendatakse organisatsioonilisi, füüsilisi ja infotehnoloogilisi turvameetmeid.

Arvestades Vabariigi Valitsuse 09.12.2022 määruses nr 121⁹ (edaspidi *määrus nr 121*) „Võrgu- ja infosüsteemide küberturvalisuse nõuded“ sätestatut, on registri turbeaste keskmine ehk M. Turvaklass on määratud andmete käideldavuse alusel K2, terviklikkuse alusel T2 ja konfidentsiaalsuse alusel S2. Määruse nr 121 § 7 paneb andmekogu vastutavale töötajale ülesandeks registri turbeastme ja andmete turvaklassi määramise, andmekogu andmete turvaklassi määramiseks andmete tähtsuse hindamise ning andmete turvalisuse puudumisest tuleneva kahju hindamise. Sama määruse § 8 kohaselt määratakse registri turbeaste andmete turvaklassi põhjal. Kui andmete turvaklassi vähemalt üks osaklass vastab tasemele 3, on registri turbeaste kõrge (H). Kui andmete turvaklassi vähemalt üks osaklass vastab tasemele 2, on registri turbeaste vähemalt keskmine (M). Muul juhul on turbeaste vähemalt madal (L).

KEIS-i turvaklass on olnud ka varem kehtinud põhimääruse kohaselt K2T2S2 ning seda ei ole vaja muuta.

Määruse nr 121 § 10 lõike 4 kohaselt määratakse andmete käideldavuse alusel turvaosaklass K2, mis eeldab töökindlust 99%. See tähendab, et registri lubatud summaarne seisak nädalas on kuni kaks tundi ning lubatud nõutava reaktsiooniaja kasv tippkoormusel on 1–10 minutit. Sama paragrahvi lõikes 5 sätestatakse, et kui määratakse andmete tervikluse alusel turvaosaklass T2, siis selle muutmise ja hävitamise fakti peab saama tuvastada ning info õigsust, täielikkust ja ajakohasust kontrollitakse perioodiliselt. Sama paragrahvi lõikes 6 sätestatakse, et andmete konfidentsiaalsuse alusel määratakse turvaosaklass S2, mille kohaselt registris olev info on asutusesiseseks kasutamiseks, info kasutamine on lubatud ainult kindlatele kasutajagruppidele ja juurdepääs teabele on lubatud vaid juurdepääsu taotleva isiku teadmishajaduse korral.

Paragrahvi 4 lõike 1 kohaselt on infosüsteemi vastutav töötaja Justiitsministeerium. Lõike 2 kohaselt on infosüsteemi volitatud töötlejad EKEI (punkt 1, KES-i § 16 lõike 3 kohaselt) ja Registre ja Infosüsteemide Keskus (punkt 2).

Lõikes 3 on loetletud Justiitsministeeriumi kui vastutava töötaja ülesanded. Punkti 1 kohaselt korraldab Justiitsministeerium koostöös volitatud töötajatega registri arendustöid ja tagab registri elektroonilise andmevahetuse teiste andmekogudega. Siin on lähtutud Justiitsministeeriumi IT-strateegiast¹⁰. Punktis 2 täpsustatakse, et Justiitsministeerium määrab infosüsteemi haldaja või serveri alustaristu teenuse pakkuja. Alates 2022. a märtsist on selleks Riigi Info- ja Kommunikatsioonitehnoloogia Keskus¹¹, kes pakub avalikule sektorile keskseid arvutitöökoha-, serveri alustaristu jt lisateenuseid. Arvutitöökoha teenused on näiteks kohtvõrguteenus, arvutitöökoha riist- ja tarkvara haldus, meiliteenus, õiguste haldus, ja printimisteenus. Serveri baastaristu teenus tähendab peamiselt majutusteenust ja pilveteenust ning kesket võrguteenust. Muud teenused ja tugiteenused on jätkuvalt RIK-i hallata – infosüsteemide ja veebide arendus ja haldus, ärianalüüs, ühishanked jm, mis ei puuduta baastaristut. Punkti 3 kohaselt võib vastutav töötaja anda täpsemaid juhiseid ja korraldusi volitatud töötajatele ja punkti 4 alusel täidab Justiitsministeerium muid vastutava töötaja ülesandeid, mida ei ole määruses loetletud.

⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/113122022030>.

¹⁰ <https://itstrateegia.just.ee/>.

¹¹ <https://rit.ee/>.

Lõige 4 reguleerib ülesandeid, mis on mõlemal volitatud töötlejal, nii EKEI-l kui ka RIK-il. Punkti 1 kohaselt vastutavad mõlemad volitatud töötlejad registris tehtavate toimingute seaduslikkuse eest. Punkti 2 kohaselt on volitatud töötlejal kohustus teavitada registriandmete töötlemisel avastatud rikkumistest kohe Justiitsministeeriumi ning võtta viivitamata tarvitusele kõik vajalikud abinõud rikkumise lõpetamiseks. Justiitsministeerium infosüsteemi vastutava töötlejana teavitab isikuandmete rikkumisest Andmekaitse Inspeksiooni. Punkti 3 kohaselt võivad mõlemad volitatud töötlejad teha Justiitsministeeriumile ettepanekuid infosüsteemi edasiseks arendamiseks. Punkti 4 kohaselt tagavad volitatud töötlejad oma asutuse eeskirjaga, et infosüsteemile saavad juurdepääsu ning infosüsteemi andmetega töötavad vaid selleks õigustatud isikud.

Lõikes 5 sätestatakse, et lisaks eelmises lõikes volitatud töötleja kohta sätestatule on andmesubjekti jaoks isikuandmete töötlemisel kontaktpunktiks EKEI, kes tagab ja korraldab vastuste andmise ja andmete väljastamise selleks õigustatud isikutele. See tähendab, et kui isikul on küsimus näiteks tema kohta kogutud andmete töötlemise aluse või tähtaja vm kohta, pöördub isik EKEI poole, kellel on õigus ja pädevus neid andmeid töödelda.

Lõikes 6 on sätestatud Registrite ja Infosüsteemide Keskuse (RIK) ülesanded lisaks neile, mis on sätestatud lõikes 4. Punkti 1 kohaselt tagab RIK infosüsteemi pidamise ja haldamise õigusaktides sätestatud nõuete kohaselt, st RIK-i vastutada on kogu infosüsteemi infotehnoloogiline pool välja arvatud infosüsteemi majutamine. Samuti tagab RIK punkti 2 järgi vajaliku võimekuse vahetada andmeid teiste andmekogudega ning punktis 3 nimetatud infosüsteemi andmete nõuetekohase säilimise, samuti korraldab varukoopiate tegemise. Infosüsteemile juurdepääsu üle otsustab küll EKEI, kuid tehniliselt tagab selle punkti 4 kohaselt RIK, kes peab infotehnoloogiliselt tagama, et andmeid saavad infosüsteemi sisestada, muuta, kustutada ning otsida ja andmetega tutvuda ainult selleks õigustatud isikud. Punktis 5 sätestatakse, et RIK tagab infosüsteemi andmete turvalisuse, sealhulgas käideldavuse, tervikluse ja konfidentsiaalsuse säilitamiseks turvanõuetele vastavad organisatsioonilised, füüsilised ja infotehnoloogilised turbemeetmed ning rakendab neid järjepidevalt. See tähendab, et näiteks RIK-i kui volitatud töötleja ruumid, riist- ja tarkvara, töökorraldus, töötajate väljaõpe jm meetmed peavad vastama andmete turvalise töötlemise nõuetele, neid nõudeid peab tegelikkuses järgima ja nõuete täitmist kontrollima. Punkti 6 kohaselt tagab RIK infosüsteemis kasutajatoe ja intsidentide käsitlemise. Punktiga 7 antakse RIK-ile volitus kaasata vajaduse korral väline partner arendus- ja hooldustööde tegemisse. Arendustööd tehakse omakorda koostöös Justiitsministeeriumi ja EKEI-ga.

2. peatükk käsitleb infosüsteemi kantavaid andmeid. Eraldi paragrahvides käsitletakse nii andmeid, mis on seotud EKEI-sse töö saabumisega, isikute ja esemete andmeid kui ka EKEI-s tehtava töö ja tulemusega seotud andmeid. Samuti on eraldi paragrahvis registrite ja võrdlusnäidiste kohta infosüsteemi kantavad andmed. KES-i §-s 16 on infosüsteemi kantavate andmete loetelu väga üldine, kuid lõikes 8 sisalduv volitusnorm lubab justiitsministril kehtestada andmete täpsema koosseisu, mida 2. peatükis ka tehakse.

Paragrahvis 5 sätestatakse menetlusasjas määratava ekspertiisi ja iseseisva eksperdiarvamusena vormistatava uuringu kohta infosüsteemi kantavad andmed. KES-i § 2 teeb vahet ekspertiisil ja uuringul. Ekspertiis on eksperdi erialane tegevus, mille eesmärk on uurida esitatud materjali ja anda eksperdiarvamus, mis vormistatakse menetlusseadustikus või muus seaduses sätestatud nõuete kohaselt, tavaliselt ekspertiisiaktina. Menetlusasjas esitatakse

taotlus ekspertiisi tegemiseks määruse vormis, mille nõuded on samuti menetlusseadustikus (näiteks KrMS-i §-s 106).

Osa infosüsteemi kantavaid andmeid kandub üle koos ekspertiisimäärusega ning need salvestab infosüsteemi EKEI-s asjaajamistalituse spetsialist pärast e-toimiku kaudu saabunud määruse ja selle lisade vastuvõtmist. Osa andmeid aga sisestatakse EKEI-s. Kui ekspertiisimäärus saabub paber kandjal või muul moel kui e-toimiku süsteemi kaudu, siis sisestatakse kõik andmed infosüsteemi EKEI-s.

Automaatselt e-toimiku süsteemi¹² kaudu saabuv info on järgmine:

- 1) andmete tüüp (st kas tegemist on ekspertiisi, tasulise ekspertiisi, uuringu või RSBR-i registrikandega);
- 2) juhtumi tüüp (kriminaalasi, väärteoasi, tsiviilasi vm);
- 3) juhtumi number (menetlusasja nr, saatekirja nr vm registreerimisnumber);
- 4) tellija või määraja andmed (asutuse nimi, menetleja ees- ja perenimi, ametinimetus, e-posti aadress, telefon);
- 5) määruse koostamise kuupäev;
- 6) KEIS-i või EKEI-sse saabumise kuupäev;
- 7) ekspertiisiülesanne, s.o kas küsimuste või ülesande kirjeldusena;
- 8) juhtumi kirjeldus;
- 9) info objektide kohta (ekspertiisimaterjal, asitõendid, võrdlusmaterjal jm);
- 10) õiguslik alus (klassifikatsioon, viide õigusaktile ja paragrahvile, vajaduse korral koos selgitusega);
- 11) fail (määrus jm vajalikud failid, mis on ekspertiisi jaoks vajalikud, elektroonilised menetlusedokumentid);
- 12) isikuandmed (nt kohtuarstliku ekspertiisi puhul);
- 13) soovitud täitmise tähtaeg (tellija soovitud tellimuse valmimise aeg).

EKEI asjaajamistalitus kontrollib saabunud andmete ja failides oleva info vastavust ning kinnitab vastuvõtmise. Pärast andmete ülekandumist määratakse EKEI-s juhtumi prioriteetsus (näiteks alaealisi toimepanijaid või vanglas viibivaid isikuid käsitlevad asjad on tavaliselt prioriteetsed ja need tuleb võtta järjekorras ette) ning kinnitatakse ekspertiisi või uuringu liik ekspertiisiülesande ja määruses esitatud küsimuste põhjal. Infotehnoloogiliselt nimetatakse ka menetlusasjades saadetud määruseid tellimuseks (nagu tasulised ekspertiisid) ning tellimuse registreerimisel KEIS-is moodustatakse nn teenusjuhtum ja sellele antakse number (millest saab ekspertiisiakti number). Teenusjuhtum liigub ekspertiisiosakonda, kus hakatakse ekspertiisi ette valmistama ja tegema. Kirjeldatud tegevused on reguleeritud järgmistes sätetes.

Lõikes 1 on loetelu andmetest, mis kantakse infosüsteemi menetlusasjas määratud ekspertiisi kohta. KES-i § 16 lõike 4 punkt 1 nimetab üldisena, et infosüsteemi kantakse andmed ekspertiiside ja uuringute määraja kohta, mida siin täpsustatakse.

Punktis 1 on menetlusasja number, mis võib-olla näiteks kriminaalasja number või kohtuasja number, ja registreerimisnumber, mille infosüsteem annab igale registreeritud asjale. Vahet tuleb teha ka sellel, kas tegemist on ekspertiisi või uuringuga või näiteks koos ekspertiisimäärusega RSBR-i kandmiseks saadetud sündmuskohajälgedega ning nende eristamiseks kasutatakse tähtedest ja numbritest koosnevat tunnust ehk tüübi tunnust.

¹² E-toimiku süsteemi kanatavate andmete loetelu on kehtestatud määruse lisadega 2, 3 ja 4.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/109032018005>.

Punktis 2 on ekspertiisi määramise kuupäev ja lisaks ekspertiisimääruse infosüsteemis registreerimise kuupäev. Oluline on need mõlemad kuupäevad sisestada, kuna KES-i § 32 lõike 1 kohaselt tekivad eksperdil õigused ja kohustused ekspertiisimääruse saamisest, kui määrus on saadetud täitmiseks EKEI-le ja suunatakse konkreetsele eksperdile. Määruse tegemise kuupäeva ja selle EKEI-sse jõudmise kuupäeva vahel võib olla ajavahe. Kui ekspertiisi määraja on märkinud ka soovitava ekspertiisi valmimise kuupäeva, kantakse ka see infosüsteemi.

Punktis 3 sätestatakse märke tegemine ekspertiisi prioriteetsuse kohta. See on nimetatud ühe infosüsteemi pidamise vajadusena KES-i § 16 lõike 1 punktis 1. Prioriteetsus võib tuleneda mõnest õigusaktist või erineva tasemega kokkuleppest või sisemisest töökorraldusest. Näiteks Riigikogu 12.11.2020 otsusega kehtestatud „Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030“¹³ peab tähtsaks tagada alaealiste õiguserikkujate asjade kiire menetlus.

Punktis 4 sätestatakse ekspertiisi liik. Näiteks KrMS-i § 106 lõike 1 punkti 3 kohaselt märgitakse ekspertiisimääruses määratava ekspertiisi liik eriteadmiste valdkonna järgi.

Punktis 5 sätestatakse ekspertiisiks vajalikud lähteandmed. KrMS-i järgi on need ekspertiisimääruse osaks KrMS-i § 106 lõike 1 punkti 1 kohaselt. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus¹⁴ on ekspertiisi korraldamine reguleeritud üldisemalt 32. peatükis.

Punktis 6 sätestatakse ekspertiisiülesanne. Selle kirjutamine määrusesse tuleb KrMS-i § 106 lõike 1 punktist 6. TsMS-i § 298 lõike 1 kohaselt määrab kohus küsimused, mille kohta eksperdi arvamust soovitakse.

Punktis 7 on menetluse liik, milles ekspertiis on määratud, st kas tegemist on kriminaalmenetluse, vääртеomenetluse, tsiviilkohtumenetluse vm menetlusega.

Punkti 8 kohaselt kantakse süüteomenetluses infosüsteemi süüteo kvalifikatsioon, s.o seaduse nimi (lühendina) ning paragrahv, mille alusel asja menetletakse. Ekspertiisimääruse kohustuslike andmete loetelu ei sisalda eraldi kvalifikatsiooni väljatoomise nõuet, see kajastub ekspertiisiks vajalikes lähteandmetes. KEIS-is on aga oluline kvalifikatsioon eraldi sisestada, mitte jätta see vabatekstina esitatud lähteandmete juurde. EKEI-le on kvalifikatsioon oluline näiteks seetõttu, et KrMS-i § 99¹ lõikes 1 loetletud kuritegude puhul on isikutelt biomeetria võtmine kohustuslik ning korduva kuriteo puhul annab kvalifikatsioon sellele viite. Kui tegemist on RSBR-is (mitte registri arhiivis) olevate andmetega, mis on RSBR-i kantud süütegude menetlemiseks, avastamiseks ja tõkestamiseks, võib neid menetlusasjas uue ekspertiisi või uuringu tegemiseks kasutada.

Punktis 9 on ekspertiisi määranud asutuse nimi, määruse koostaja ees- ja perekonnanimi, ametikoht ja telefoninumber ning e-posti aadress. Kontaktandmed kantakse infosüsteemi, et menetlejaga vajaduse korral ühendust võtta.

Lõikes 2 sätestatakse, et ekspertiisimäärus kantakse infosüsteemi digitaalse andmestiku või failina. Ekspertiisimäärus saadetakse EKEI-sse kas e-toimiku süsteemi kaudu või näiteks e-postiga. Näiteks KrMS-i § 210 lõike 1 punkti 5 kohaselt on e-toimiku üks eesmärgi võimaldada andmete ja dokumentide elektroonilist edastamist. TsMS-is on samasugune säte § 60¹ lõike 1 punktis 5.

¹³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/313112020006>.

¹⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023096>.

Lõikes 3 viidatakse § 5 lõigetele 1 ja 2, mida kohaldatakse lisaks menetlusasjades määratud ekspertiisidele ka KES-i § 2 lõikes 3 nimetatud iseseisva eksperdiarvamusena vormistatud uuringule (edaspidi *uuring*). KES-i § 2 lõike 3 kohaselt koostatakse EKEI-s kaheksa üheid uuringuid, peamiselt neid, mida tehakse ekspertiisi käigus ja mis on ekspertiisi osad ning neid ei vormistata EKEI-st väljastamiseks. Näiteks surnu kohtuarstliku ekspertiisi käigus tehakse surnud isikule bioloogilise materjali uuring, mille tulemused võetakse arvesse surnu kohtuarstliku ekspertiisi kohta eksperdiarvamuse andmisel.

KES-i § 2 lõige 3 lubab aga teha ka iseseisva eksperdiarvamusena vormistatud uuringuid, kui see on seaduses ette nähtud või kui uuring korraldatakse ekspertiisi tegemise otsustamiseks. Näiteks on siin silmas peetud korraldusest (KorS), mille § 40 kohaselt tuvastatakse alkoholijoove vereproovi uuringuga ja § 41 kohaselt narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine tarvitamine või sellest põhjustatud joobeseisund. KorS-i § 40 lõikes 5 ja § 41 lõikes 15 sätestatud volitusnormi alusel on kehtestatud Vabariigi Valitsuse 19.06.2014. määrus nr 88 „Bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ja nende toimingute tasustamise kord“. Nimetatud korra § 1 kohaselt tehakse uuring selleks, et teha kindlaks, kas isiku organismis leidub alkoholi või narkootilist, psühhotroopset või muud joovastavat ainet. Uuringuga seotud dokumenti nimetatakse saatekirjaks, kuhu märgitakse n-ö eelandmed ning ekspertiisiasutuses saadud uuringu tulemus ehk eksperdiarvamus. Arvestades seda, et KorS-is sätestatu toimib, ei olnud otstarbekas hakata seda KES-i tervikteksti loomisel muutma.

Kuna iseseisva eksperdiarvamusena tehtava uuringu vormistamisele ja selle infosüsteemi kandmisele ei ole KES-is eraldi reegleid kehtestatud ja tegemist on dokumendiga, mis sisaldab eksperdiarvamust, peaksid sellisele uuringule kehtima ka samad nõuded nagu ekspertiisile.

Paragrahv 6 sätestatakse tasulise ekspertiisi tellija ja tellimuse kohta infosüsteemi kantavad andmed. KES-i § 11 lõike 4 kohaselt võib EKEI teha füüsilistele ja juriidilistele isikutele, keda nimetatakse tellijaks, menetlusasjadega mitteseotud tasulisi ekspertiise, mida reguleerib KES-i § 12. Kuna tegemist on eraisikute tasuliste tellimustega, tuleb KES-i § 12 lõike 5 alusel hoida tasulise ekspertiisi andmeid ja materjale eraldi. Eraldi andmekogu tasuliste ekspertiiside üle arvestuse pidamiseks ei ole otstarbekas luua, kuid KEIS-is tuleb sätestada erisused. KES-i § 16 lõike 4 punktis 2 on nimetatud infosüsteemi kantavate andmetena tasuliste ekspertiiside tellija ning sama paragrahvi lõikes 5 on täpsustatud, et tasulise ekspertiisi tellija kohta kantakse infosüsteemi isiku nimi, isikukood või registrikood ja kontaktandmed.

Lõikes 1 on neljast punktist koosnev loetelu tasulise ekspertiisi tellija kohta infosüsteemi kantavatest andmetest:

- 1) ees- ja perekonnanimi;
- 2) juriidilise isiku nimi, kui ekspertiisi tellija on juriidiline isik;
- 3) isikukood või registrikood;
- 4) telefoninumber, e-posti aadress ja vajaduse korral postiaadress.

Kontaktandmed on vajalikud tasulise ekspertiisi tellijaga ühenduse võtmiseks näiteks KES-i § 12 lõike 1 punktis 1 nimetatud esialgu kokkulepitud aja pikendamiseks. Tavaliselt suheldakse telefoni või e-kirja teel.

Lõikes 2 on tasulise ekspertiisi tellimus ja kuna selle kohta infosüsteemi kantavad andmed ei erine menetlusasjas tehtava taotluse kohta infosüsteemi kantavatest andmetest, tehakse viide määruse eelnõu § 5 lõike 1 punktidele 1 ja 4 ning lõikele 2.

Tasuliste ekspertiiside andmed sisestatakse käsitsi ja need on § 6 lõike 1 punktis 1 nimetatud: registreerimisnumber ja tüüp (st numbrite ja tähtede kombinatsioon, millest nähtub, et tegemist on tasulise ekspertiisiga) ning punktis 4 nimetatud ekspertiisiliik (tellitava ekspertiisi liik eriteadmiste valdkonna järgi). Samuti salvestatakse infosüsteemi tasulise ekspertiisi tellimus failina. Tellimuse saab käsitada kas esitatud tellimusedokument või tasulise ekspertiisi tegemiseks tellijaga sõlmitavat kirjalikku lepingut või mõlemat koos.

Paragrahvis 7 on loetelu andmetest, mis kantakse infosüsteemi ekspertiisi või uuringuga seotud isikute kohta. See on sätestatud KES-i § 16 lõike 4 punktis 3 ja lõikes 5. Võrreldes seaduses oleva loeteluga (isiku nimi, isikukood või registrikood ja kontaktandmed) on lisatud punktis 1 info isiku seose kohta ekspertiisi või uuringuga. See info on vaja kanda infosüsteemi, kui tegemist on näiteks kannatanuga, kellelt on võetud KrMS-i § 100 lõike 1¹ alusel DNA-proov. Sama paragrahvi lõike 7 kohaselt ei kanta DNA-proovi andmeid RSBR-i või kustutatakse need sealt kohe pärast võrdlusuuringu tegemist. Seega peab KEIS-i andmetest nähtuma, et ekspertiisiga seotud isiku puhul on tegemist näiteks kriminaalasjas kannatanuga. Punktis 2 nimetatakse andmetena ees- ja perekonnanimi ja punktis 3 on isikukood või selle puudumisel sünniaeg. Punktis 4 nimetatakse kontaktandmed, mida on võrreldes seadusega täpsustatud, ja need on telefoninumber, e-posti aadress ja vajaduse korral postiaadress. Tavaliselt suheldakse kas telefoni või e-posti vahendusel, aga vajaduse korral, kui isikul ei ole näiteks e-posti aadressi, kantakse infosüsteemi postiaadress. Kontaktandmete punktile on lisatud täiend, et andmed kantakse registrisse, kui need on teada. EKEI ei pea ise hakkama otsima isiku kontaktandmeid, kui neid ei ole määrukses märgitud ja kui eksperdil ei ole vaja näiteks ekspertiisialusega ühendust võtta. Isikutega kontakti võtmise vajadus on ekspertiisides väga erinev, näiteks isiku kohtuarstlik ekspertiis tervises seisundi kindlakstegemiseks võib tähendada isiku kutsumist läbivaatusele, aga ekspertiis võidakse teha ka ekspertiisiks esitatud materjalide alusel. Punktis 5 nimetatakse tuvastamata surnud isiku puhul tema leidmise andmed. Sellised andmed on vaja kanda infosüsteemi, kui isiku andmeid ei ole ekspertiisi tegemise ajal teada ja see ei õnnestu ka ekspertiisiga välja selgitada. Seetõttu ei ole otstarbekas kehtestada täpsemat loetelu tuvastamata surnud isiku kohta infosüsteemi kantavatest andmetest.

Lõikes 2 täpsustatakse, et juriidilise isiku puhul kantakse infosüsteemi juriidilise isiku nimi ja registrikood. Kui ekspertiis tehakse juriidilise isiku suhtes, kantakse infosüsteemi ka juriidilise isiku esindaja andmed, mis on loetletud lõike 1 punktides 1–4.

Paragrahvis 8 sätestatakse ekspertiisiks või uuringuks esitatud materjalide, asitõendite ning võrdlusmaterjali kohta infosüsteemi kantavad andmed. KES-i § 16 lõike 4 punktides 4 ja 5 on nimetatud, et infosüsteemi kantakse andmed ekspertiisiks esitatud materjalide ja asitõendite kohta ning võrdlusmaterjali kohta. Andmete täpsema koosseisu kehtestamiseks on volitusnorm sama paragrahvi lõikes 8.

Materjalid, asitõendid ja võrdlusmaterjalid võivad olla elektroonilised dokumendid, paberkandjal dokumendid, elektroonilised või paberil fotod, eri andmekandjatel video- või helisalvestised, mitmesugused esemed, ained, vedelikud jne, aga ka näiteks sündmuskoht. Täpset loetelu ei ole võimalik selle kohta anda.

Lõikes 1 sätestatakse, et ekspertiisiks või uuringuks esitatud materjali, asitõendi ning võrdlusmaterjali kohta kantakse infosüsteemi selle tüüp, nimetus või kirjeldus, staatus, seisund ja registreerimisnumber. Näiteks esitatakse ekspertiisiks tundmatu päritoluga valge pulber ning ekspertiisi käigus tehakse kindlaks, et see on kõrge puhtusastmega kokaiin, kogus 3 grammi.

Staatuse all mõistetakse infosüsteemis objektiga toimunud tegevust, näiteks märke „osakonnas vastu võetud“ tähendab, et asjaajamistalitus on objekti üle andnud ekspertiisiosakonnale. Või näiteks on surnukeha „väljastatud“. Seisund tähistab laiemat mõistet ja see tuleb kaasa e-toimiku süsteemist. Seisund on EKEI-sse jõudes „ekspertiisiasutuses“, pärast ekspertiisi võib see olla näiteks „tagastatud“ või „hävitatud“ vms. Registreerimisnumber peab võimaldama materjali, asitõendi või võrdlusmaterjali kokku viia muude andmetega, mis on ekspertiisi või uuringu kohta infosüsteemi kantud. Kui tegemist on füüsilise esemega, siis tähistatakse see registreerimisnumbriga, mis kleebitakse esemele või pakendile.

Lõikes 2 täpsustatakse, et kui materjal, asitõend või võrdlusmaterjal on elektrooniliselt esitatud dokument, foto, video- või helisalvestis, kantakse see infosüsteemi failina. Kui aga esitatakse paberandjal dokument, siis võimaluse korral see digiteeritakse. Tavaliselt niiviisi toimitakse, kuid erandjuhul võib jätta paberdokumendi digiteerimata. Näiteks suuremahuline raamat vms. Samuti kantakse infosüsteemi ka fotod, video- või helisalvestised, kuid kui seda ei tehta, töödeldakse neid samal andmekandjal, millel need on esitatud. Näiteks ei ole võimalik väga suuremahulisi videofaile infosüsteemi kanda. Need esitatakse mälupulgal või kahtlustatavalt või süüdistatavalt ära võetud mobiiltelefonis või arvutis või muul andmekandjal.

Paragrahvis 9 sätestatakse ekspertiisi või uuringu tegemise, väljastamise ja tegija kohta infosüsteemi kantavad andmed. KES-i § 16 lõike 1 punkti 1 kohaselt töödeldakse infosüsteemis andmeid ekspertiiside ja uuringute tegemiseks ning sama paragrahvi lõike 4 punktide 1 ja 2 kohaselt kantakse infosüsteemi andmed ekspertiiside ja uuringute tegija kohta.

Lõike 1 kohaselt kantakse infosüsteemi ekspertiisi või uuringu tegemise ja väljastamise kohta:

- 1) ekspertiisi või uuringu liik;
- 2) tasulise ekspertiisi puhul märke selle kohta;
- 3) ekspertiisi hind;
- 4) ekspertiisi või uuringu valmimise ja väljastamise kuupäev;
- 5) väljastatava dokumendi number;
- 6) väljastamise viis;
- 7) väljastaja ees ja perekonnanimi ning töökoht.

Ekspertiisi või uuringu liik on ka § 5 lõike 1 punktis 4, kuid seal on see määruse tegija hinnangul soovitatav ekspertiisiliik, mis võib tegemise käigus muutuda. Siin on tegemist ekspertiisiliigi märkimisega ekspertiisi valmimisel. Kuna ekspertiisi tegemise ja tegija kohta on nõuded samad menetlusasjades tehtavate ekspertiiside ja uuringute ja tasuliste ekspertiiside puhul, siis punkti 2 kohaselt tehakse infosüsteemi märke, kui tegemist on tasulise ekspertiisiga. Ekspertiiside ja uuringute hinnad on kehtestatud Vabariigi Valitsuse 31.08.2023 määrusega nr 82¹⁵ „Ekspertiisiasutuses ja selle lepingupartneri tehtavate ekspertiiside ja uuringute hinnad“. Hinnad võivad olla ekspertiisiliigi põhjal kas fikseeritud kujul või kujuneda näiteks ekspertiisiülesande objektide arvu ja lisanduvate uuringute järgi. Infosüsteemi kantakse lõplik hind.

Punktid 4–7 käsitlevad valminud ekspertiisiakti väljastamist. Infosüsteemi kantakse ekspertiisi valmimise kuupäev, mis tuleb infosüsteemi automaatselt eksperdi poolt akti allkirjastamise hetkel. Tavaliselt edastatakse e-toimiku kaudu ekspertiisiakt kas samal või järgmisel päeval, kuid näiteks tasulise ekspertiisi puhul võib selle tellija soovida ekspertiisiakti paberandjal ning tulla sellele ise järele. Sel juhul võib akti allkirjastamise ja väljastamise vahele jääda pikem aeg

¹⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/101092023010>.

ning mõlema kuupäeva fikseerimine on oluline. Väljastamisviis võibki olla näiteks kohapeal allkirja vastu väljastamine, kulleriga või tavapostiga saatmine. Ekspertiisiakte väljastatakse eelistatult elektroonselt, menetlusasjades e-toimiku kaudu. Märkida tuleb ka ekspertiisiakti väljastaja nimi ja töökoht. Tavaliselt on väljastajaks asjaajamistalituse töötaja, aga võib olla ka näiteks ekspert. Kõik KEIS-i kasutajad on seotud neile infosüsteemi kasutamiseks antud kontoga ning infosüsteemi sisenedes nende isikusamasus tuvastatakse kas ID-kaardi, Mobiil-ID või Smart-ID abil. Andmete väljastajad on infosüsteemis määratud nende ülesande järgi ja ekspertiisiliigi põhjal. Näiteks võib ja saab DNA ekspertiisiakti väljastada ainult DNA osakonna töötaja, kuid objekte võib ja saab väljastada nii DNA osakonna töötja kui ka asjaajamistalituse töötaja.

Lõikes 2 sätestatakse andmed, mis kantakse infosüsteemi ekspertiisi või uuringu tegija kohta. Punktis 1 on ekspertiisi või uuringu teinud eksperdi ees- ja perekonnanimi ja telefoninumber ning e-posti aadress. Neid ei sisestata infosüsteemi iga kord uuesti, vaid need andmed kantakse infosüsteemi üks kord – eksperdile infosüsteemis konto loomisel. Iga kord, kui ekspert logib infosüsteemi sisse, on tema andmed seal olemas ja seostatakse konkreetse ekspertiisi vm tööga. Näiteks kanduvad eksperdi andmed ekspertiisiaktile või kui ekspertiisi käigus tehakse uuring teises valdkonnas, siis uuringu tegija näeb infosüsteemist eksperdi andmeid jne.

Punktis 2 sätestatakse ekspertiisi või uuringu tegemise juures viibinud isikute andmed: ees- ja perekonnanimi ja kontaktandmed ning nende seos ekspertiisi või uuringu tegemisega. Need andmed kantakse infosüsteemi vajaduse korral. Juures viibinud isikute andmeid loetletakse ka KrMS-i § 107 lõike 1 punktis 8, mille kohaselt märgitakse ekspertiisiaktis viide ekspertiisi tegemise juures viibinud isikutele. Täpsem info selliste isikute kohta kantakse infosüsteemi ja ekspertiisiaktis tehakse sellekohane viide. Kuna ekspertiisi või uuringu tegemise juures võivad viibida ka näiteks EKEI abipersonali hulka kuuluvad töötajad, kelle andmeid ei ole vaja ekspertiisiakti kanda, siis märgitakse punktis, et seda tehakse vajaduse korral. Kui andmed infosüsteemi kantakse, tehakse märges, kellena isik juures viibis.

Lõikes 3 sätestatakse, et ekspertiisi või uuringu tegemise käigus koostatud dokumendid, fotod, filmi- ja helisalvestised kantakse infosüsteemi digitaalse andmestikuna, failina või §-s 8 sätestatud viisil (st säilitatakse sellisel kujul, nagu need on). Eksperdiarvamuse kujundamiseks koostatakse ekspertiisiliigi järgi töölehti või tehakse uuringuid, fotosid, filme, helisalvestisi vms, mis on ekspertiisi või uuringuga seotud andmestik, kuid mida alati ei lisata ekspertiisiaktile. Ekspertiisi tegemise käigus koostatud materjal tuleb siiski säilitada, kuna seda on vaja kasutada, kui ekspert kutsutakse kohtusse, et näidata, kuidas kujunes eksperdiarvamus. Vahel nõutakse ka sellise materjali väljastamist kaitsjale või kohtule. Mõnikord esitatakse ekspertiisiakti lisana dokumente, filmi- või helisalvestisi. Kõik need kantakse infosüsteemi kas digitaalse andmestiku või failina. Vajaduse, eriti suuremahuliste dokumentide või fotode, filmi- või helisalvestiste korral ei salvestata materjali infosüsteemi, vaid säilitatakse kas paber kandjal (nt raamat) või eraldi andmekandjal.

Lõikes 4 sätestatakse analoogselt lõikele 3, et ekspertiisi- või uuringuakt kantakse infosüsteemi digitaalse andmestiku või failina. Infotehnoloogiliste arendusprojektide edenedes peaks tulevikus olema võimalik edastada eksperdiarvamus menetlejale digitaalse andmestikuna, mis liigub e-toimiku kaudu otse menetlejale. Alles jääb endiselt võimalus salvestada ekspertiisiakt faili kujul ja see edastada samuti e-toimiku või e-kirjaga või vajaduse korral välja printida ning tellijale saata posti või kulleriga või väljastada allkirja vastu.

Paragrahvis 10 sätestatakse registrite ja võrdlusnäidiste kogude kohta infosüsteemi kantavad andmed: registri või kogu nimetus ja muu oluline info. Kuna registrid ja võrdlusnäidiste kogud võivad olla väga erinevad, ei ole otstarbekas õigusaktis seda täpsemalt reguleerida. Kuna tegemist ei ole isikuandmetega, ei ole see ka tingimata vajalik. Vaata pikemat selgitust § 2 punkti 3 juures, millega on registrite ja võrdlusnäidiste kogude puhul tegemist.

3. peatükis käsitletakse andmete töötlemist ja säilitamist. Peatükk on jagatud kolmeks. Esimene jagu sätestab andmete infosüsteemi kandmise, teine jagu on juurdepääs infosüsteemi andmetele ja andmete väljastamine ning kolmas jagu käsitleb andmete säilitamist ja kustutamist.

Paragrahvis 11 sätestatakse andmete infosüsteemi kandmise viis ja tähtaeg.

Lõike 1 kohaselt kantakse andmed registrisse kahel viisil. Punktis 1 reguleeritakse andmete edastamist elektroonselt ja punktis 2 toimub andmete sisestamine EKEI-s. Andmed saabuvad menetlusasutustelt peamiselt e-toimiku süsteemi kaudu või infosüsteemide andmevahetuskihi X-tee kaudu. Andmed võidakse saata ka muu elektroonilise kanali kaudu, nt krüpteeritult e-postiga.

Andmeid kannavad infosüsteemi vaid selleks õigustatud EKEI töötajad. EKEI tööjaotus on selline, et saabuvad dokumendid, näiteks ekspertiisimäärused, registreerib ja kannab infosüsteemi asjaajamistalitus ning seejärel suunatakse need ekspertiisiosakondadesse. Ekspertiisi tegemise käigus kannab infosüsteemi aga andmeid ekspert, kes ekspertiisi teeb, või osakonna töökorralduse järgi mõni muu töötaja, näiteks sekretär. Igaühele nimetatutest on antud just tema pädevusele ning tööülesannetele vastavad kasutajaõigused infosüsteemis.

Lõikes 2 sätestatakse tähtajana kolm tööpäeva, mille jooksul asjaajamistalitus peab andmed infosüsteemi kandma. Segaduse vältimiseks viidatakse andmetele §-des 5 ja 6, mille esitamiseks on tähtaeg kehtestatud. Muudele infosüsteemi kantavatele andmetele ei ole otstarbekas tähtaega määrata, näiteks ekspertiisi tegemisega seotud andmed kannab ekspert infosüsteemi kohe andmete saamisel. Registrite ja võrdlusnäidiste kogudega seotud info kantakse infosüsteemi samuti vajaduse kohaselt. Tähtaeg kolm päeva on maksimaalne võimalik, tavaliselt kantakse andmed infosüsteemi nende saabumise päeval, kuid näiteks tehniliste probleemide või ootamatu töökoormuse suurenemise tõttu on vaja anda asjaajamistalitusele aega.

Lõikes 3 sätestatakse loetelu infosüsteemi kantavate andmete alusdokumentidest. Need on menetlusasjades ekspertiisimäärus (punkt 1) või uuringutaotlus (punkt 2) KES-i § 2 lõikes 3 nimetatud iseseisva eksperdiarvamusena vormistatava uuringu puhul. Punktis 3 on nimetatud tellimus ja leping tasulise ekspertiisi puhul. Tasulise ekspertiisi soov jõuab EKEI-sse e-kirjaga esitatava tellimusena, mille järel sõlmitakse leping, mis on nimetatud KES-i § 12 lõike 1 punktis 1. Samas võib tasuline ekspertiis alata ka lepingust, kui tellimus esitatakse näiteks suuliselt. Tellimus ja leping täiendavad teineteist ning seega kantakse infosüsteemi alusdokumentidena mõlemad. Punktis 4 on muu asjakohane dokument, kuna eelnev loetelu ei ole ammendav. Näiteks võib tegemist olla välisriigist saadetud päringuga vms.

Lõikes 4 sätestatakse, et alusdokumente töödeldakse elektroonselt ning paberkandjal saabunud alusdokument digiteeritakse. Täpsemalt reguleeritakse muul kui elektroonsel kujul saabunud andmete töötlemist §-s 19.

Paragrahvis 12 sätestatakse infosüsteemi andmevahetus riigi infosüsteemi kuuluvate teiste andmekogudega.

Lõike 1 kohaselt kasutab infosüsteem menetlusasutustega andmete ja dokumentide elektrooniliseks vahetamiseks e-toimiku infosüsteemi menetlusseadustikes sätestatud nõuete kohaselt. KrMS-i § 160² sätestab, et kriminaalmenetluses edastatakse dokumente e-toimiku kaudu. KrMS-i § 210 lõike 1 punkti 5 järgi on e-toimiku süsteemi üks ülesannetest võimaldada andmete ja dokumentide elektroonilist edastamist. Analoogsed sätted on ka TsMS-i § 56 lõikes 2 ja § 60¹ lõike 1 punktis 5.

Lõike 2 kohaselt kasutab infosüsteem andmeallikana Eesti rahvastikuregistrit, kust tal on õigus saada infosüsteemi salvestamiseks nende isikute üldandmeid, kes esitavad tellimuse tasuliseks ekspertiisiks ja kelle suhtes ekspertiis läbi viiakse (punkt 1), täpsemalt nimi, sugu ja isikukood või sünniaeg ja surmaaeg (surmaaeg on vajalik näiteks kohtuarstidele, vt täpsemalt järgmise punkti juurest).

Punktis 2 on nimetatud andmed isiku perekonnaseisu kohta ning isiku vanemate, abikaasa, registreeritud elukaaslase ja lapse andmed. Need on vajalikud eelkõige kohtuarstidele, kes kasutavad neid rahvastikuregistri andmeid, et kontrollida, kas isikul on õigus saada lahanguaktidest väljavõtteid. Surmatõendi väljastamisel on vaja kontrollida, kas isik, kes väidab end olevat surnud isiku abikaasa, on õigustatud saama surmatõendit või mitte. Samuti on vaja näiteks pärimismenetluse korral infot abielusuhte kohta (millal suhe lõppes ning kas abielu on lõppenud ühe poole surmaga või varem lahutusega). Loetelu sõnastus vastab rahvastikuregistri seaduse¹⁶ § 21 lõikele 1.

Samuti on õigus saada esitlusinfona isikut tõendavate dokumentide andmeid. Neid ei salvestata infosüsteemi, kuid isikusamasuse kontrollimiseks on EKEI töötajal õigus vaadata (s.o esitlusinfona) isiku dokumentide andmeid (punkt 3).

Lõike 3 kohaselt kasutab infosüsteem andmeallikana äriregistrit, kust tal on õigus saada juriidilise isiku nimi ja registrikood salvestatava infona. Seda kasutatakse juhtudel, kui ekspertiisiga on seotud juriidiline isik ja tema andmeid on tarvis kontrollida.

Paragrahvis 13 sätestatakse, kuidas tagatakse infosüsteemis olevate andmete õigsus.

Lõike 1 kohaselt vastutab infosüsteemi kandmiseks esitatud andmete õigsuse eest andmete esitaja. Näiteks ekspertiisimääruse puhul vastutab sellega seotud andmete õigsuse eest määruse koostaja.

Lõike 2 kohaselt esitab andmete infosüsteemi esitaja uued andmed, kui ta avastab neis vea või andmed muutuvad, ning andmed parandab EKEI. Andmete uuendamise kohustus ei ole siiski absoluutne vaid seda tehakse vajadusel. Näiteks võivad menetluse jooksul muutuda kahtlustatava kontaktandmed, siis nende uuendamine KEIS-is ei ole tingimata vajalik. Andmete uuendamise vajadus puudub enamasti pärast ekspertiisiakti väljastamist. Kui viga ilmneb lühikese ajavahemiku jooksul pärast andmete esitamist, tehakse parandus. Kui viga on näiteks ekspertiisiakt, saadetakse see e-toimiku kaudu uuesti ja asjaajamistalitus asendab vigase määruse parandatud määrusega.

Lõige 3 lubab ka EKEI-l endal teha vajaduse korral täpsustavaid päringuid andmete esitajale, kui on vaja kontrollida andmete õigsust ja tagada andmete terviklus. Näiteks kui EKEI avastab andmete sisestamisel või hilisemal töötlemisel mõne ebatäpsuse. Üks sagedasemaid puudusi,

¹⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023073>.

mille EKEI on avastanud, on nime kirja pildi erinevus digitaalsetes andmetes ja ekspertiisimääruses.

Lõikes 4 täpsustatakse, et kui andmeid ei edastata infosüsteemide vahendusel, parandab EKEI ebaõiged andmed pärast õigete andmete saamist. Näiteks kui tegemist on menetlusasutusega, kes ei kasuta e-toimiku infosüsteemi, toimub suhtlus temaga e-kirja teel.

Paragrahvis 14 käsitletakse andmete logimist. Infosüsteemi kasutamise õiguspärasust kontrollitakse infotehnoloogiliste vahenditega. Logimise nõue tuleb isikuandmete kaitse seaduse §-st 36, millele määruses viidatakse.

Lõikes 2 sätestatakse logide säilitamise tähtjaks kümme aastat päringu või kande tegemisest arvates. Kümme aastat on optimaalne aeg, mille jooksul võib olla vaja logide alusel andmete töötlemise õiguspärasust kontrollida. Pikema aja möödudes väheneb logide kasutamise vajadus ja kuna nende pikaajaline säilitamine suurendab andmemahutu, on vaja leida tasakaal logide olemasolu ja vajalike ressursside vahel. Kümme aastat on ka RSBR-i põhimääruse § 12 lõikes 2, see register on infosüsteemiga tihedalt seotud. Sama tähtaeg on ka karistusregistri seaduse § 24 lõike 1 punktis 9 nimetatud kuritegude karistusandmete kustutamise aeg. Lühem aeg ei ole piisav, kuna võib tekkida vajadus kontrollida logide järgi andmete muutmist või kustutamist, näiteks kui ekspert on teinud registris parandusi, kuid hiljem selgub, et tegemist on eksitusega.

Kuna tasuliste ekspertiiside andmeid säilitatakse KES-i § 16 lõike 7 alusel viis aastat (välja arvatud põlvnemise tuvastamiseks tehtud tasulise DNA-ekspertiisi andmeid, mida säilitatakse 20 aastat), siis ei ole vaja säilitada ka tasuliste ekspertiiside tegemisega seotud logisid kümme aastat, kui andmedki on kustutatud viis aastat pärast ekspertiisi tegemist. Tasulisi ekspertiise tellivad eraisikud vabatahtlikult, mis on analoogne KES-i § 20 alusel andmesubjekti vabatahtlikult antavatele andmetele, mille logide säilitamiseks on RSBR-i põhimääruse § 12 lõike 3 alusel üks aasta. Samasugust aega rakendatakse ka siin, kuid logide säilitamise aega hakatakse lugema tasulise ekspertiisi andmete kustutamise ajast, s.o viis aastat ekspertiisi tegemisest arvates. Seega logisid säilitatakse veel üks aasta pärast seda.

Paragrahvis 15 sätestatakse ekspertiiside ja uuringute üle arvestuse pidamine. Kohustus arvestuse pidamiseks tuleneb mõnel juhul kõnesolevast määrusest, näiteks § 18 lõige 5 kohustab EKEI-d pidama arvestust selle üle, kellele, mis eesmärgil, millal, kuidas ja missuguseid andmeid väljastati. Lisaks on EKEI-l üldisem aruandekohustus justiitsministri ees justiitsministri 04.10.2023 määruse nr 25¹⁷ „Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi põhimäärus“ § 5 alusel.

Lõike 1 kohaselt peetakse arvestust ekspertiiside ja uuringute üle infotehnoloogiliselt. Arvestusandmeid võib avaldada ainult isikustamata kujul (lõige 2). Näiteks on ka seletuskirja punktis 4 mõjude juures märgitud, et 2023. aasta jooksul tehti EKEI-s kokku 12 893 ekspertiisi- ja uuringuakti. Needki andmed pärinevad kohtuekspertiisi infosüsteemist.

Paragrahvis 16 on reguleeritud juurdepääs infosüsteemi andmetele. Infosüsteemile saab olla kas otsejuurdepääs või eraldi taotluse alusel antav juurdepääs.

Lõikes 1 sätestatakse, et otsejuurdepääs infosüsteemi andmetele on ainult EKEI selleks õigustatud töötajatel. Eelnõu § 4 lõike 4 punkti 5 kohaselt tagavad nii EKEI kui ka RIK-i

¹⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/106102023001>.

volitatud töötajad, et infosüsteemis teeb toiminguid selleks õigustatud isik. Seda põhimõtet selles paragrahvis ei korrata. Infosüsteemi andmete töötlemise õiguspärasuse eeldus on, et juurdepääsuõigus on antud ja seda kasutavad üksnes töötajad, kellele see on vajalik töökohustuste täitmiseks. EKEI-s tähendab see eelkõige asjaajamistalituse tööd andmete sisestamisel määruse, tellimuse, materjali, asitõendi või võrdlusmaterjali saabumisel ning seejärel ekspertide ja neid abistava personali tegevust ekspertiiside ja uuringute tegemisel ning selle kohta andmete infosüsteemi sisestamist.

Lõikes 2 sätestatakse, et RIK-il on juurdepääs infosüsteemi andmetele ainult talle kui volitatud töötlejale pandud ülesannete täitmiseks, ning viidatakse RIK-i ülesannetele eelnõu § 4 lõigetes 4 ja 6.

Lõikes 3 täpsustatakse, et nii EKEI-s kui ka RIK-is kehtib ühtne kord juurdepääsuõiguse saamiseks. EKEI-s esitab töötaja ise või tema juht selleks taotluse direktorile või direktori poolt volitatud isikule. RIK esitab oma töötajale juurdepääsuõiguse saamiseks taotluse EKEI direktorile või volitatud töötajale. Juurdepääsuõiguse andmise otsustab EKEI direktor ise või tema selleks volitatud töötaja. Senise korra kohaselt on KEIS-i juurdepääsutaotluste läbivaatamine olnud asjaajamistalituse juhataja ülesanne. Otsuse vormistamise viis on reguleeritud EKEI sise-eeskirjas. Taotluse rahuldamise korral edastab EKEI sellekohase info RIK-ile, kes loob selleks õigustatud isikule juurdepääsu. Juurdepääsu taotlemiseks eraldi vormi ei kehtestata, seda võib taotleda vabas vormis pöördumisega EKEI poole.

Paragrahvis 17 sätestatakse juurdepääsu ulatus. Lõikes 1 sätestatakse, et nii EKEI-l kui ka RIK-il volitatud töötlejana on juurdepääs kogu infosüsteemi andmestikule. Kuna infosüsteemile juurdepääsu ulatus sõltub täidetavatest ülesannetest, siis on lõike 2 kohaselt lubatud RIK-i töötajatel isikuandmeid töödelda vaid juhul, kui see on vältimatu tööülesannete täitmiseks, näiteks arendustööde tegemiseks või intsidentide menetlemiseks. Infosüsteemile juurdepääsu ulatus kasutajate kaupa kehtestatakse EKEI sise-eeskirjaga. See tuleneb § 4 lõike 4 punktist 4, mille kohaselt tagavad volitatud töötajad, et infosüsteemis teeb toiminguid vaid selleks õigustatud isik. Kõik KEIS-i kasutajad on seotud kontoga ning identifitseeritakse infosüsteemi sisse logimisel ID-kaardi, Mobiil-ID, Smart-ID või EU eID abil.

Paragrahvis 18 sätestatakse andmete väljastamine. Lõikes 1 rõhutatakse, et infosüsteemi kantud andmed ei ole avalikud, neid ei avalikustata. Lõike 2 kohaselt väljastatakse andmed ainult selleks õigustatud isikule õigusaktides sätestatud juhul. Ammendavat loetelu sellistest õigusaktidest ei saa kehtestada. Andmed väljastatakse näiteks ekspertiisi või uuringu määrajale menetlusseadustiku või muu seaduse (näiteks KorS) kohaselt ning tasulise ekspertiisi tellijale KES-i § 12 kohaselt.

Lõikes 3 sätestatakse, et ekspertiisi või uuringuga seotud isikule väljastatakse andmed samuti kohtumenetluse seadustiku nõudeid järgides, kui tegemist on menetlusasjas tehtava ekspertiisi või uuringuga. Tasulise ekspertiisi puhul tulenevad andmesubjekti õigused andmete saamisel isikuandmete kaitse üldmäärusest (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta).

Lõikes 4 täpsustatakse, et andmed väljastatakse elektrooniliselt või kokkuleppel andmete saajaga muul viisil. Tavaliselt toimub andmevahetus elektroonselt, menetlusasjades kasutatakse selleks e-toimikut või muud elektroonsel kanalit. Vajaduse korral, näiteks kui tasulise ekspertiisi tellijal ei ole võimalik kasutada e-posti, väljastatakse talle andmed paberkanalil.

Lõige 5 kohustab EKEI-d pidama arvestust selle üle, kellele, mis eesmärgil, millal, kuidas ja missuguseid andmeid väljastatakse.

Paragrahvis 19 sätestatakse ekspertiiside ja uuringute andmete säilitamise aeg ja andmete kustutamine. Infosüsteemi kantud andmete säilitamise tähtaeg on sätestatud KES-is ja kuna seda määрусega ei täpsustata, siis tehakse viide KES-ile.

Lõikes 1 viidatakse KES-i § 16 lõikele 6, mis käsitleb menetlusasjas tehtavate ekspertiiside ja uuringute andmete säilitamist, arhiveerimist ja kustutatamist. Viidatud lõige 6 viitab omakorda menetlusseaduses sätestatud tähtajale, aga kui menetlusseaduses tähtaega ei ole, säilitatakse andmeid kümme aastat ekspertiisi või uuringu tegemisest arvates ning selle järel andmed kustutatakse. Näiteks kriminaalmenetluses on säilitustähtajad KrMS-i § 209 lõike 2 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 30.07.2004 määruse nr 261 „Kriminaaltoimiku arhiivimise kord ja säilitamise tähtajad“¹⁸ §-s 6, mis sätestab tähtajad kuritegude raskuse järgi. Enamik säilitustähtaegu on viidatud paragrahvis kümme aastat (mõned on ka 15 aastat ja mõned säilitatakse alaliselt), mille järgi on valitud ka KES-i § 16 lõikes 6 nimetatud tähtajaks kümme aastat, kui menetlusseadustikust ei tulene teisiti.

Lõikes 2 viidatakse KES-i § 16 lõikele 7, kus on tasuliste ekspertiiside andmete säilitamise tähtaeg, mis tavaliselt on viis aastat pärast ekspertiisi tegemist, mille järel andmed kustutatakse. Samas lõikes on erand põlvnemise tuvastamiseks tehtud tasuliste DNA-ekspertiiside andmetele, mida säilitatakse kõige kauem – 20 aastat, mille järel need kustutatakse. KES-i seletuskirja kohaselt on üldisest erinev säilitustähtaeg mitte kauem kui 20 aastat sätestatud isaduse tuvastamise (põlvnemise) asjades DNA-ekspertiisidele, näiteks juhtudeks, kus vabaabielus olev paar jääb lapseootele ning enne lapse sündi lapse isa sureb. Sellisel juhul saab isadust tuvastada DNA abil. Andmete sellises olukorras 20 aastat säilitamine on seotud lapse täisealiseks saamisega, misjärel tal on võimalus veel põlvnemine isast vormistada, kui tema ema ei ole seda varem teinud.

Paragrahvis 20 reguleeritakse ekspertiisi või uuringu aluseks oleva paberdokumendi (nt ekspertiisimäärus või tellimus) hävitamine. Üldise põhimõtte kohaselt töödeldakse andmeid infosüsteemis digitaalselt. Kui EKEI-le siiski on ekspertiisimäärus või muu alusdokument esitatud paberkandjal, see digiteeritakse ja kui ei ole vajalik dokumenti säilitada paberkandjal lisaks digitaalsele, siis võib need paberdokumendid hävitada. See paragrahv ei reguleeri ekspertiisiks esitatud paberdokumentidega toimimist – seda reguleerivad menetlusseadustikud.

Paragrahvis 21 reguleeritakse registrite ja võrdlusnäidiste kogude andmete säilitamist. Kuna nende andmete puhul ei kanta infosüsteemi isikuandmeid ega konkreetsete menetluste andmeid, ei ole KES ette näinud nende säilitamise tingimusi. Kui mõnes õigusaktis on näiteks register täpsemalt reguleeritud, siis tulenevad nõuded sealt. Kui aga tegemist on ekspertiisitegevuseks vajaliku võrdlusnäidiste koguga, siis säilitatakse kogu ja sellega seotud andmeid vajaduse möödumiseni.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõul ei ole puutumust Euroopa Liidu õigusega.

¹⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/102092011005>.

4. Määruse mõjud

Infosüsteemi põhimäärus kehtestatakse KES-i § 16 lõigetes 2 ja 8 sätestatud volitusnormi alusel, mis on mõeldud andmekogude ja registrite ühetaoliseks reguleerimiseks ning andmekaitse nõuetele vastavuse tagamiseks.

KES-i muudatused olid ajendatud üleminekust täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele, milleks muudetakse seotud seaduste ja määruste sõnastus tehnoloogianeutraalseks ning loobutakse niipalju kui võimalik paberdokumentide vormistamisest. Samuti nähakse ette üldreegel, et dokumente hoitakse digitaalselt ning teabevahetus toimub eelkõige digitaalselt. Määruses sisalduvad nõuded on üldisemana seaduse tasandil reguleeritud KES-i §-s 16 ning määrusega sätestatakse need üksikasjalikumalt. Seega ei ole määruisel KES-ist eraldiseisvat olulist mõju. Mõjuhinang on tehtud KES-i eelnõu kohta ja siin tuuakse välja vaid peamine.

Mõjutatud sihtrühm(ad) valdkonnas

Muudatusest on mõjutatud kõige enam EKEI asjaajamistalituse töötajad (kokku neli inimest), samuti kohtueksperdid ja mingil määral ka teised EKEI töötajad, kes puutuvad kokku infosüsteemiga.

EKEI-s töötab 01.01.2024 seisuga 130 inimest (neist 69 eksperti), kellest u 70 protsenti puutub kokku infosüsteemiga.

Väljastpoolt EKEI-d ei ole otsest puutumust teistel asutustel peale RIK-i, kes on infosüsteemi volitatud töötleja ja tagab tehnilise toe.

Kaudselt puutuvad infosüsteemiga kokku asutused ja isikud, kes tellivad EKEI-st ekspertiise ja uuringuid, ja ekspertiisialused isikud, kuid kuna nad ise ei saa andmeid infosüsteemi kanda, siis on mõju sel moel neile väga väike.

Ekspertiisialusteks võivad olla isikud või objektid, kelle arvu saab tuletada EKEI-s tehtud ekspertiiside ja uuringute koguhulga põhjal: 2023. aasta jooksul tehti EKEI-s kokku 12 893 ekspertiisi ja uuringut.

4.1. Sotsiaalne mõju (riskirühma kuuluvate inimeste õigused)

Sihtrühma(de)le avalduva mõju kirjeldus ja järelalus olulisuse kohta

Muudatuste tulemusena korrastub süsteem, kõik menetlusosalised teavad, millistesse andmebaasidesse EKEI andmeid sisestab ning millisel alusel. Samuti on selge, kes, milliseid andmeid ja mis alusel infosüsteemist saab ja kui kaua andmeid säilitatakse (see tuleneb seadusest). Muudatuste tulemusel ei võeta kasutusele uut infosüsteemi, olemasolevat infosüsteemi reguleerinud määruse asemel kehtestatakse uus terviktekst, mis vastab 01.09.2023 jõustunud KES-ile.

EKEI töötajate ja ekspertide jaoks on muudatused positiivsed, kuna määruse aluseks olnud seadusemuudatus piiritleb infosüsteemi üldiselt ja määrusega täpsustatakse nõudeid.

Kuna muudatused tulenevad 01.09.2023 kehtima hakanud seadusest ja rakendusaktiga tehtavad täpsustused ei ole suured ning on pigem praktilist laadi, siis ei ole määrusega loodava korra mõju võrreldes seadusemuudatusega kuigi ulatuslik.

4.2. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele (asutuste korraldus)

Sihtrühma(de)le avalduva mõju kirjeldus ja järeldus olulisuse kohta

Kuna tehnilises mõttes ei võeta kasutusele uut infosüsteemi, vaid kehtestatakse uus põhimäärus, mis ei erine kuigi palju varem kehtinud infosüsteemi põhimäärusest, siis ei too see kaasa registri kasutajatele, peamiselt EKEI ekspertidele ja töötajatele, muudatusi võrreldes senise töökorraldusega. Pigem on tegemist positiivse õigusliku muudatusega, mis annab eksperdile kindluse tema tegevuses.

Andmete töötlemise maht ega sellega seotud töökoormus ei muutu ja lisaressursi vajadust infosüsteemi kasutajatele kehtestatav kord kaasa ei too.

4.3. Andmekaitsealane mõjuhinnang

Määrusega asutatakse infosüsteem, mis võtab üle senise infosüsteemi andmed. Volitusnorm tuleneb seadusest, kus on kirjas ka infosüsteemi loomise põhjendus. Infosüsteemis töödeldakse EKEI-s tehtavate ekspertiiside ja uuringute andmeid.

Kaudselt on loodav kord seotud ka andmekaitseõigusega, kuna täpsustatakse infosüsteemi töötlejate ülesandeid ja pädevust, töödeldavaid andmeid jms. Samas tegevuste sisu senise infosüsteemiga võrreldes ei muutu, samuti ei muutu andmete koosseis.

Kuna määrusega täpsustatakse seaduses sätestatud, kohalduvad andmete töötlemisele kõik infosüsteemile sätestatud turvanõuded ning seega on riskid olemasolevate meetmetega maandatud. Seetõttu võib muudatuse mõju pidada väheseks. Infosüsteemis töötlevad andmeid isikustatult ka edaspidi vaid EKEI töötajad ning tagada tuleb samad hooldsusnõuded, mis on kehtinud praeguseni. Seetõttu võib pidada riski andmete kogumisel kokkuvõtlikult väikeseks.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Õiguslikud muudatused ei too kaasa lisaraha vajadust, kuna töö jääb samaks nagu praegu, infosüsteem on olnud olemas kogu aeg ja määrusega kehtestatakse vaid 01.09.2023 jõustunud KES-i tõttu uus infosüsteemi põhimäärus.

Määruse rakendamisega ei kaasne lisakulusid, kuna määrus kehtestatakse senise eelarve raames, ega eeldata sellest ka riigile lisatulu.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub üldises korras. Pikemat aega jõustumise ettevalmistamiseks või kindlat üleminekuaega ei ole vaja ette näha.

7. Eelnõu koostöölastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati Vabariigi Valitsuse reglemendi § 6 lõike 1 kohaselt koostöölastamiseks Siseministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Eesti Kohtuekspertiisi Instituudile, Riigiprokuratuurile, Andmekaitse Inspektsioonile ning Registrite ja Infosüsteemide Keskusele.